

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2022.1.2.10>

Богдана ЖОРНЯК

кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри теорії, методики музичної освіти та інструментальної підготовки, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, просп. Волі, 36, м. Луцьк, Україна, 43010

ORCID: 0000-0002-9122-9323

Світлана ТКАЧУК

викладач кафедри теорії, методики музичної освіти та інструментальної підготовки, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, просп. Волі, 36, м. Луцьк, Україна, 43010

ORCID: 0000-0002-6797-4411

Бібліографічний опис статті: Жорняк, Б., Ткачук, С. (2022). До проблеми формування морально-етичних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 63–67, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.1.2.10>

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті висвітлюється питання формування морально-етичних якостей майбутніх учителів музичного мистецтва в контексті сучасних проблем, що стосуються професійної підготовки педагога, його етичної культури і поведінки. Автори розглядають процес етико-педагогічних поглядів у контексті гуманізації освітнього процесу.

У системі цінностей моральність є найвищим щаблем. Сутність моральності полягає у виробленні людиною власної позиції, ціннісних орієнтацій, інтересів та потреб, адже будь-яка дія людини, її поведінка може бути оцінена з морального боку. Розвиток моральності розпочинається з накопичення знань, моральних норм, усвідомлення їх значення для себе.

Етика педагога трактується як комплексне інтегративне утворення, сутнісна характеристика його особистості. У своїй основі вона виступає як регулятор відносин учителя з учнями і ґрунтується на певних моральних вимогах до характеру такої взаємодії. Морально-етичні якості педагога розглядають як продукт соціальної життєдіяльності учителя.

У формуванні морально-етичних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва особлива роль належить музичному вихованню, результатом якого є всебічний інтелектуальний і духовно-моральний розвиток особистості. Саме музика, будучи одним із видів мистецтва, є впливовим засобом пізнання життя, навколишнього світу. У сфері музичної освіти і виховання важливе місце посідає народна музика, яка є унікальним поєднанням чуттєвого і морального начал у формуванні гармонійної особистості.

Яким повинен бути сучасний учитель? Яких принципів він має дотримуватись у стосунках з учнями? Які етико-педагогічні і моральні вимоги висувають до вчителя музичного мистецтва? Саме такі питання порушує сьогодні педагогічна наука і практика.

У статті автори пропонують власний погляд на роль і призначення учителя як носія сучасних освітніх і суспільних ідеалів, духовності і моральності.

Ключові слова: гуманізм, духовність, етична культура, педагогічна етика, моральність, морально-етичні якості та вміння, музична освіта і виховання.

Bogdana ZHORNIAK

Candidate of Pedagogy Sciences, Head of the Department of Theory, Methods of Music Education and Instrumental Training, Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College" of the Volyn Regional Council, Voli Ave., 36, Lutsk, Ukraine, 43010

ORCID: 0000-0002-9122-9323

Svitlana TKACHUK

Lecturer at the Department of Theory, Methods of Music Education and Instrumental Training, Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College" of the Volyn Regional Council, Voli Ave, 36, Lutsk, Ukraine, 43010

ORCID: 0000-0002-6797-4411

To cite this article: Zhorniak, B., Tkachuk, S. (2022) Address the problem of moral and ethical qualities of a future musical art teacher. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 63–67, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.1.2.10>

ADDRESSING THE PROBLEM OF FORMATION OF MORAL AND ETHICAL QUALITIES OF A FUTURE MUSICAL ART TEACHER

The article highlights the issue of forming moral and ethical qualities of future musical art teachers in the context of modern problems related to professional training of a teacher, their ethical culture and behavior. The authors consider the process of ethical and pedagogical views in the context of the humanization of the educational process.

Morality is the highest degree in the system of values. The essence of morality is forming person's own point, values marks, interests and needs. Because every human's action or behavior can be judged from moral point of view. The development of morality begins with the accumulation of knowledge of moral norms, awareness of their significance for oneself.

The teacher's ethics is viewed as a complex combined education, an essential feature of their personality. Basically, it acts as a regulator of the teacher's relationship with students and is based on certain moral requirements for the nature of such interaction. The teacher's moral and ethical properties are viewed as a product of their social life.

A special role in forming moral and ethical qualities of the future musical art teacher belongs to musical education, which result is comprehensive intellectual, spiritual and moral development. Music as one of the art forms is an influential tool of learning life and the world around us. Folk music is important in the field of music education as a unique combination of sensual and moral principles in forming a harmonious personality.

What should a modern teacher be like? What principles should they follow to in relations with students? What ethical, pedagogical and moral requirements are imposed on a teacher of musical art? Such questions are raised today by pedagogical science and practice.

In the article the authors offer their views on role and purpose of the teacher as a carrier of modern educational and social ideals, spirituality and morality.

Key words: *humanism, spirituality, ethical culture, pedagogical ethics, morality, moral and ethical qualities and skills, musical education and upbringing.*

Актуальність проблеми. У сучасних складних умовах трансформаційних змін, що відбуваються в нашому суспільстві, коли кардинально змінюється система цінностей і пріоритетів, соціальний статус українського педагога, падає престиж його професії, гостро постає проблема формування особистості майбутнього вчителя як високоосвіченого, високоморального гуманіста, носія духовних і суспільних ідеалів і перетворень, успішного з позицій його призначення і професійного обов'язку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підготовки учителя як особистості і професіонала порушувалась на різних історичних етапах розвитку людського суспільства, науки, культури та педагогічної думки. Їй приділяли увагу видатні філософи і педагоги-класики минулого, як-от Аристотель, Сократ, Платон, І. Кант, Г. Гегель, Я.-А. Коменський, Й. Песталоцці, А. Дістервег, М. Монтень, Ж.-Ж. Руссо; вітчизняні вчені-педагоги К. Ушинський, Б. Грінченко, М. Грушевський, С. Сірополк, С. Русова, Я. Чепіга, В. Сухомлинський та ін.

Аналіз останніх досліджень засвідчує актуальність проблеми щодо формування морально-етичних якостей особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Мета дослідження – педагогічно осмислити морально-етичні якості майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. На кожному етапі історії людства висувалась низка обов'язкових вимог, що визначали ідеал учителя, його призначення, особистісні якості та громадські обов'язки.

Визначаючи педагогічний ідеал досконалого вчителя, сьогодні варто звернутись до древніх пам'яток Київської Русі «Поученія дітям» Володимира Мономаха та «Слова про Закон і Благодать» Митрополита Іларіона, які віддзеркалюють важливі духовні і морально-етичні, як правило, релігійно забарвлені вимоги до вчителя як «мудрого проповідника» вічних істин добра, справедливості, поваги і культури взаємин.

Видатний український філософ-просвітитель і педагог Г. Сковорода вважав, що справжній учитель має бути в усьому прикладом для інших; його шлях тернистий, але «праця солодка, якщо ти народжений для неї». У своїх творах «Дружня розмова про душевний світ», «Вдячний Еродій», «Вхідні двері до християнської добротності», в листах до свого учня Михайла Ковалинського, біографа Г. Сковороди, Г. Сковорода презентує власні педагогічні

погляди, етичні принципи виховання, покликані збагачувати людину, допомагати їй досягти щастя в житті та праці, самовдосконаленні, самопізнанні.

Видатний чеський педагог Я.-А. Коменський у своїй системі освіти, стрижнем якої були гуманізм і педагогічна етика вчителя, представив комплекс складників педагогічної етики: гуманізм, любов до людей, чесність, працелюбність, здатність долати труднощі. «Учителями повинні бути найкращі з людей, найвидатніші за своєю моральністю», – писав він у своїй «Великій дидактиці» (Кларін, 1989: 81).

Ідеї духовної єдності педагогів і вихованців, етичні вимоги в стосунках і взаєминах висвітлював у своїх працях і вчений-педагог О. Духнович.

Проблемам етики педагога, його професійної моралі присвячені праці видатних зарубіжних представників гуманістичної психології (Й. Гербарта, А. Маслоу, К. Роджерса, Ф. Перлза, В. Франкла), основами теорій яких були поняття «любов», «відповідальність», «обов'язковість», «самореалізація», що за своєю сутністю є етичними вимогами до вчителя.

Так, у роботах німецького вченого і педагога Й. Гербарта механізмами формування етичної поведінки учителя є: внутрішня свобода; досконалість, яка виникає на основі організованої волі; доброзичливість, спрямована на забезпечення гармонії між індивідуальною волею та волею інших людей; розуміння своїх прав та обов'язків у стосунках з іншими членами суспільства; справедливість.

Відомий американський психолог К. Роджерс визначає свідому людину як таку, що вміє працювати і любити. Насправді, це далеко не просто, але дуже цінні вміння, які особливо важливі для професії вчителя.

У свій час іранський педагог і проповідник бахаї Алі-Акбар Фурутан звертався до педагогів: «Дорогі вчителі! Ваші діти схожі на ніжні квіти у величезному саду. Їм потрібні ранній вітерець і весняне сонце, а не виснажлива спека й шалена буря.

Поводьтеся з дітьми з найбільшою добротою і любов'ю, тоді їхня повага до вас ітиме з глибини серця й вони виконають свій обов'язок, призначений Богом».

Про гуманний стиль взаємин між учителем і учнями писав Ш. Амонашвілі у своїй праці «Психологічні основи педагогіки співробітни-

цтва», в якій він дає заповіді вчителям. І перша з них – «вірити в дитину. Вірити потрібно навіть тоді, коли опускаються руки, коли зробив все, а нічого не виходить. Якщо в дитину не вірити, то ми втратимо її. Друга заповідь – вірити в себе. Якщо не я, то хто допоможе дитині». «Учитель! Будь обережний! Не помились! Не пошкодь!» – застерігає він (Амонашвілі, 1991).

Сьогодні світового значення набули педагогічні системи А. Макаренка, В. Сухомлинського, в основі яких лежить педагогічна етика вчителя. В А. Макаренка нею є висока моральна позиція особистості педагога, відповідальність перед суспільством. Педагогічна етика в розумінні В. Сухомлинського – це ідеал учителя-гуманіста, його індивідуальна свобода, гідність, педагогічна культура, висока моральність, доброта, альтруїзм.

«Школа, – писав В. Сухомлинський, – світ душевних людських доторкань. Нехай це буде першою заповіддю нашої педагогічної етики» (Сухомлинський, 1977).

Особливо це стосується вчителя музичного мистецтва, який залучає учнів до спілкування з музикою, в процесі якого формується чуттєва сфера особистості, розуміння світу і різних життєвих обставин у світлі гармонії та законів краси.

Відомі українські вчені Л. Божович, І. Іванов, І. Зязюн, С. Лисенкова, Д. Ніколаєнко, М. Гузик трактують професійну етику педагога як сукупність етичних і моральних норм, принципів і вимог до особистості вчителя, його професійної поведінки, яка формується в результаті самовдосконалення, професійного саморозвитку.

У сучасних умовах соціально-психологічного дискомфорту в соціумі важливо створити в національній школі таке середовище, яке забезпечує для дітей повнокровне, безконфліктне, безпечне і цікаве життя, що дає кожному учневі установку на співробітництво, толерантність, взаємний інтерес, де всі друзі і де немає ворогів. Яким повинен бути вчитель у цих умовах? Яких принципів він має дотримуватись у взаємодії з вихованцями? Які етико-педагогічні вимоги висувають до сучасного вчителя?

Сьогодні учні прагнуть мати вчителя, який розуміє індивідуальні інтереси, культурні та інші потреби, емоційні стани і переживання, мотиви пізнавальної діяльності і моральної

поведінки в шкільному колективі, забезпечує в класі атмосферу підтримки і довіри між дорослими та дітьми, є посередником між особистістю учня і позитивним суспільним досвідом. Адже особливі стосунки між учителем і учнем, що складаються в школі, дуже часто зумовлюють успішність або неуспішність навчання дитини, її цікавість до предмета, інтерес до уроку і любов до школи взагалі.

Музика, яка виконує багато важливих життєвих, пізнавальних і виховних завдань, покликана вирішувати головну з них – формувати правильну життєву позицію в ставленні до прекрасного, прищеплювати естетичну культуру, шанобливо ставитись до дійсності, людей і самого себе.

Морально-етичні якості майбутнього вчителя музичного мистецтва (як продукт соціальної життєдіяльності особистості, її професійного і загального розвитку як суб'єкта суспільних відносин) ґрунтуються на таких педагогічних уміннях: виробляти стратегію освітнього процесу на ідеї гуманізації освіти; будувати навчання на суб'єкт-суб'єктній взаємодії; керувати своїми почуттями, емоціями, поведінкою; бачити педагогічно-професійні проблеми і вибирати оптимальні способи їх розв'язання; відчувати психологічний стан учасників освітнього процесу і забезпечувати їх активну соціальну взаємодію.

У морально-етичному вихованні молоді особливо важливу роль відіграє народна музика, яка виражає народну мораль і етику, вироблену протягом віків, яка передає любов до рідної землі, української природи, шанобливе ставлення до батьків, цінність родинних зв'язків, вірність і чесність у стосунках, формує морально-духовні орієнтири особистості на пріоритеті загальнолюдських цінностей, добра і справедливості.

Народна музика є унікальним поєднанням чуттєвого і морально-етичного начал у пізнанні світу і формуванні гармонійної особистості. Тому учитель музичного мистецтва має прагнути, щоб високоморальний зміст народної музики дійшов до серця дитини, а вона відгукнулася на нього. Тоді моральність стане духовною основою, що керує формуванням національного світогляду, культури й етики особистості учня.

У цьому контексті етичну культуру майбутнього вчителя музичного мистецтва ми розглядаємо як сутнісну характеристику його осо-

бистості як суб'єкта педагогічної діяльності і морально-етичних стосунків у педагогічному середовищі. Він займає активну особистісну позицію, відкритий для кожного учня, бачить у дитині особистість і володіє важливими морально-етичними якостями (гуманним ставленням до дітей, добротою, тактовністю, справедливістю, терплячістю, вірою в дитину).

Нова українська школа покликана навчити учнів орієнтуватися в культурному середовищі сьогодення, емоційно відгукуватися на високохудожні твори національного і світового мистецтва. Основою має стати художня культура учнів, яка актуалізує естетичні, мистецтвознавчі та культурологічні знання.

Концепцією Нової української школи передбачено формування молодого покоління, здатного навчатися впродовж усього життя, створювати і розвивати цінності громадянського суспільства [НУШ, 2017: 15].

Майбутній учитель музичного має бути не тільки добре обізнаним із програмовим шкільним репертуаром, а й глибоко усвідомлювати та розкривати учням ідейний та художній зміст музичних творів, їх образну мову, виражальні засоби; на високому мистецькому рівні виконувати музичні твори. Особливого значення при цьому набуває вміння вчителя розкрити естетичну цінність кожного твору, здатність методично правильно побудувати педагогічний процес, зацікавити учнів, викликати в них морально-естетичні переживання.

Таким чином, основна функція майбутнього вчителя музичного мистецтва – ввести дитину у світ музики, сформувати її як естетично розвинену, духовну особистість.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Для успішного розв'язання цих завдань учителю необхідні такі важливі якості, як:

- гуманістична спрямованість особистості, висока етична культура, моральні стосунки з учнями, чуттєвий контакт із дитиною, розуміння багатства її духовного світу;

- розвинена емоційно-мотиваційна сфера особистості, що означає високу емоційну чутливість до іншої людини, прийняття будь-яких емоційних виявів дитини, сформованість особистісних якостей (емоційна відкритість, позитивний психологічний настрій на спілкування з учнями, задоволеність собою в процесі спільної роботи з ними);

– психолого-педагогічна та етична компетентність у виборі гуманних методів стимулювання інтересу до музично-творчої діяльності учнів, формування потреби активного спілкування з музикою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Амонашвілі Ш.А. Психологічні основи педагогіки співробітництва. Київ : Освіта, 1991. 110 с.
2. Вітвицька С.С. Естетичне виховання майбутнього вчителя в контексті ідей В.О. Сухомлинського. *Естетичне виховання дітей та молоді: теорія, практика, перспективи розвитку: збірник наукових праць за ред. О. Дубасенюк, Н. Сидорчук. Видавництво ЖДУ ім. І. Франка. Житомир, 2012. С. 146.*
3. Зуенко Н. Діалогова сутність зорієнтованої парадигми освіти. *Педагогіка вищої та середньої школи. Збірник наукових праць. Кривий Ріг, 2014. С. 191–197*
4. Кларин В.М., Джури́нський А.Н. Педагогическое наследие. Москва : Педагогика, 1989. С. 81.
5. Концепція Нової української школи. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczija.html>
6. *Нова Українська школа : poradnik dla vchytelia / Za zag. red. N. Vivik. Київ : Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.*
7. Сухомлинський В. Сто порад учителяві. Вибр. Твори : В 5-ти т. Київ : Радянська школа, 1977. Т. 2. С. 419–654.
8. Томашівська М.М. До проблеми формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів музики. *Інноваційна педагогіка Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій. Теорія і методика виховання. Вип. № 3. Одеса, 2018. С. 269–271.*
9. Хуа Вей. Критеріальний апарат діагностування творчого потенціалу майбутніх учителів музики. *Актуальні питання мистецької освіти та виховання. Суми : Збірник наукових праць. Вип. 1(9), 2017. С. 167–175.*
10. Черкасов В.Ф. Теорія і методика музичної освіти : підручник. РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. Кіровоград, 2014. 528 с.

REFERENCES:

1. Amonashvili Sh. A. (1991). *Psykhologichni osnovy pedahohiky spivrobotnytstva* [Psychological bases of pedagogy of cooperation] Kyiv : Osvita, 110 s. [in Ukrainian].
2. Vitvytska S. S. (2012). *Estetychne vykhovannia maibutnoho vchytelia v konteksti idei V. O. Sukhomlynskoho* [Aesthetic education of the future teacher in the context of V. O. Sukhomlinsky's ideas] *Estetychne vykhovannia ditei ta molodi: teoriia, praktyka, perspektyvy rozvytku: zbirnyk naukovykh prats za red. O. Dubaseniuk, N. Sydorhuk. Vydavnytstvo ZhDU im. I. Franka. Zhytomyr. S. 146.* [in Ukrainian].
3. Zuienko N. (2014). *Dialohova sutnist zoriientovanoi paradyhmy osvity* [The dialogical essence of the oriented paradigm of education] *Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly. Zbirnyk naukovykh prats. Kryvyi Rih. S. 191–197.* [in Ukrainian].
4. Klaryn V. M., Dzhurynskiy A. N. (1989). *Pedahohycheskoe nasledye* [Pedagogical heritage] M.: Pedahohyka. S.81. [in Russian].
5. *Kontseptsiiia Novoi ukrainskoi shkoly* (2016). [The concept of the New Ukrainian school]. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczija.html> [in Ukrainian].
6. *Nova Ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia* (2017). [New Ukrainian school: a guide for teachers] *Za zah. red. N. Vivik, K. : TOV, Vydavnyehyi dim "Pleiady", 206 s.* [in Ukrainian].
7. *Cuxomlynkyi V. (1977). Sto porad uchytelivi* [One hundred tips for teachers]. *Vybp. tvopy: V 5-ty t. Kyiv: Padianska shkola, T. 2. S. 419–654.* [in Ukrainian].
8. *Tomashivska M. M. (2018). Do problemy formuvannia tsinnisnykh orientatsii maibutnikh uchyteliv muzyky* [To the problem of formation of value orientations of future music teachers]. *Innovatsiina pedahohika Prychornomorskoho naukovo-doslidnoho instytutu ekonomiky ta innovatsii. Teoriia i metodyka vykhovannia. Vyp. № 3. Odesa, S. 269–271.* [in Ukrainian].
9. *Khua Vei. (2017). Kryterialnyi apparat diahnostuvannia tvorchoho potentsialu maibutnikh uchyteliv muzyky.* [Criterion apparatus for diagnosing the creative potential of future music teachers]. *Aktualni pytannia mystetskoï osvity ta vykhovannia. Sumy: Zbirnyk naukovykh prats. Vyp.1 (9).* [in Ukrainian].
10. *Cherkacov V. F. (2014). Teoriia i metodyka muzychnoi osvity* [Theory and methods of musical education]: *pidruchnyk : RVV KDPU im. V. Vynnychenka. Kirovohrad, 528 s.* [in Ukrainian].